

روزشمار تاریخ ایران

از سقوط ساسانیان تا ظهور سامانیان

تالیف

جواد هروی

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۸۹

سرشناسه: هروی، جواد، ۱۳۴۵.

عنوان و نام پدیدآور: روزشمار تاریخ ایران: از سقوط ساسانیان تا ظهور سامانیان / تألیف جواد هروی.

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۱۳۹ ص: جدول.

شابک: 978-964-00-1365-6

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابخانه: ص. ۱۲۵-۱۲۱: همچنین به صورت زیرنویس.

یادداشت: نمایه.

موضوع: ایران - تاریخ - پس از اسلام، ۳۱ ق. - ۴۰۴ ق. - سال‌شمار.

رده‌بندی کنگره: ۹۱۳۸۹ ر ۴ د/۴۰۳ DSR

رده‌بندی دیوئی: ۹۵۵/۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۲-۹۷۰

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۳۶۵۶-۰

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵۴۱۹۱

روزشمار تاریخ ایران: از سقوط ساسانیان تا ظهور سامانیان

© حق چاپ: ۱۳۸۹، مؤسسه انتشارات امیرکبیر www.amirkabir.net

نوبت چاپ: اول

مؤلف: دکتر جواد هروی

طراح جلد: محمدرضا نبوی

حروف متن: میترا ۱۳

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران، خیابان ابن سینا (پهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۲۱۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گزیده در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

پیشگفتار

پس از سال‌ها مطالعه و تدریس وقایع تاریخ ایران، این دریافت برایم حاصل شد که می‌توان به تدوین و نگارش کتابی مختصر و مرجع مبادرت نمود که به‌رغم حجم اندک، عموم خوانندگان را که فرصت چندانی برای مطالعه کتاب‌های مستند و مفصل تاریخی ندارند، از داشتن کتاب‌های بسیار بی‌نیاز کرده و از مراجعات عدیده به کتابخانه و منابع و مأخذ فراوان باز دارد. اگر این اقدام ارزشمند صورت پذیرد، خوانندگان را از بسیاری زیاده‌گویی‌ها و تفصیلات منابع تاریخی نیز رهایی می‌بخشد. به‌ویژه اینکه در عین اختصار مطالب، اگر در ذیل هر صفحه، منابع اطلاعاتی هر مطلب نیز جهت پیگیری رویداد مدنظر خواننده جستجوگر ذکر شود، خواسته بسیاری از افراد به سند موثق تأمین می‌گردد. به‌خصوص اگر پی‌جویی این نیاز از سوی عموم افراد غیرمتخصص و صاحب‌نظر در پهنه تاریخ باشد، ضرورت تألیف چنین کتابی هرچه بیشتر احساس می‌شود.

این‌گونه کتاب‌ها در اصطلاح اهل تحقیق تحت عنوان کروئولوژی و به‌عنوان مرجعی با کاربرد وسیع برای همگان شناخته می‌شوند. هرچند در کشور ما بدین رویکرد کاربردی توجه چندانی نشده است و جای خالی این کتاب‌ها کاملاً مشاهده می‌گردد. ویژگی بارز یک کروئولوژی یا روزشمار مستند تاریخی، وفور خوانندگان

این گونه کتاب‌هاست که با فرصت اندک، امکان اطلاع‌رسانی گسترده‌ای را در پی‌جویی سؤالات و کنجکاوی‌های خویش می‌یابند. بنابراین خوانندگان این گونه آثار در کشورهای پیشرفته علمی، خیل وسیعی را تشکیل می‌دهند، و عموماً از میان مطالعه‌کنندگان غیرتاریخی‌اند که پس از ورود به هر کتابخانه‌ای، مستقیماً سراغ این دسته از کتاب‌ها را می‌گیرند و در صورتی که نیابند، با ملامت و ناخرسندی، ساعات بسیاری را صرف پاسخگویی به سؤالات خویش می‌نمایند.

www.ketab.ir

مقدمه

روزشمار، گاهشمار و یا کرونولوژی را می‌توان طبقه‌بندی حوادث تاریخی براساس زمان بروز وقایع به صورت مختصر دانست که از پیشینه طولانی در سنت تاریخنگاری برخوردار است.

سالشمارها و گاهشمارهای رسمی در میان ملل متمدن جهان باستان و تمدن‌های بزرگی چون ایران و اسلام، نمونه‌های این گونه آثار قلمداد می‌گردند. این سنت در میان مورخان مسلمان به‌ویژه ایرانیان نیز تداوم یافت به گونه‌ای که نخستین مورخان مسلمان همچون محمد بن جریر طبری صاحب *تاریخ الرسل والملوک* و یا یعقوبی و مسعودی و ... به تدوین تاریخ مبتنی بر اصل ترتیب زمانی یا نگارش براساس زمان وقوع حوادث پرداختند. لیکن امروزه مراد از کرونولوژی، آن دسته از آثاری است که به صورت مختصر براساس ترتیب بروز وقایع در تاریخ نگاشته می‌شوند. این دسته از کتب اگرچه در قرون نخستین تاریخ ایران و اسلام، چندان به وسعت دیده نمی‌شود اما نمی‌توان وجود آثار ارزشمندی همانند *تاریخ سنی ملوک الارض و الانبیاء* تألیف حمزه اصفهانی (ترجمه آقای دکتر جعفر شعار تحت عنوان *تاریخ پیامبران و شاهان*) را کتمان کرد. با این حال، نگارش این گونه آثار پس از قرن دهم هجری، چندان رونق یافت که از جمله می‌توان به کتاب *تقویم التواریخ* مصطفی چلبی مشهور به حاجی خلیفه از مورخان قرن یازدهم اشاره کرد.

کتاب *وقایع السنین و الاعوام* تألیف خاتون‌آبادی نیز از دیگر آثار برجسته در این زمینه محسوب می‌گردد که در پایان قرن دوازدهم هجری تألیف گردید.

کتاب *فهریس التواریخ* تألیف رضاقلی‌خان هدایت در قرن سیزدهم هجری نیز از دیگر نمونه‌های این دسته از تألیف به سبک کرونولوژیک به حساب می‌آیند.

از جمله کتاب‌هایی در این حوزه که در سال‌های اخیر انتشار یافته‌اند می‌توان به *کرونولوژی مختصر جهان اسلام* نوشته مورخان ترک کمال تیکین و فایق رشید است که توسط دکتر داود اصفهانیان در سال ۱۳۵۰ در اصفهان به چاپ رسیده است. همچنین *کرونولوژی تاریخ جهان* نوشته خانم اشیانگبری که توسط دکتر خدادادیان از متن آلمانی به فارسی در ارائه فشرده اطلاعاتی از قدمت پنج‌هزار ساله تاریخ تمدن جهانی به خوانندگان کوشیده است.

در سال ۱۳۸۴ نیز از سوی *روزنامه ایران* کتاب *گاهشمار اسلام و ایران* به اهتمام جمعی از پژوهشگران و زیر نظر دکتر عبدالله ناصری طاهری منتشر گردید. این کتاب نیز که متضمن وقایع مهم و مختصر جهان اسلام و ایران از بعثت پیامبر (ص) تا ظهور جمهوری اسلامی در ایران می‌باشد، تصویر کلی و اجمالی از حوادث را به خوانندگان ارائه می‌کند. هر چند محوریت این تحقیق نیز بر بلاد عربی خلافت قرار دارد، بسیاری حوادث تاریخ ایران در آن به چشم نمی‌خورد. همچنان که از هیچ استنادی نیز برخوردار نیست.

کتاب *رویدادهای تاریخ اسلام* نوشته عبدالسلام ترمایی نیز که در سال ۱۳۸۵ از سوی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی قم و زیر نظر دکتر علی‌رضا واسعی به چاپ رسید، نیز اساساً خارج از منظر تاریخ‌نگاری علمی و مبتنی بر وقایع‌نگاری غیرمستند به رشته تحریر درآمده است. مؤلف در این کتاب از بسیاری از رخدادها غفلت ورزیده و عملاً در کنار نقاط قوت و تلاش نویسنده، از ایرادات فنی و اساسی در عرصه تحقیق تاریخی باز مانده است.

گذشته از منابع کرونولوژیک، که در حکم منابع تاریخی به‌شمار می‌روند، تحقیقات گاهشمارانه و کرونولوژیک اخیر فاقد هرگونه استناد دهی موثق دیده می‌شود. همچنان که در تحقیقات مزبور، حوادث مورد بررسی مشخصاً به سرزمین ایران

پرداخته نشده است و مقصود، پرداختن به یک قلمرو وسیع‌تر مشتمل بر سرزمین‌های گسترده است. سومین نقیصه بارز تحقیقات اخیر آن است که در عین اینکه سرتاسر تاریخ ایران را در بر می‌گیرند، اما به همین سبب از بسیاری از حوادث غافل مانده‌اند و یا اینکه حتی از بین گزارش برخی دهه‌های تاریخی نیز به‌سرعت عبور کرده‌اند.

در تحقیق حاضر، تلاش گردیده است تا هر سه کاستی تحقیقات در این عرصه مرتفع شود.

اولاً برای هر خبر و یا اشارت تاریخی، در ذیل هر صفحه بلافاصله منابع اصلی و موثق آن نیز ذکر شده است.

ثانیاً در این تحقیق، مستقیماً سرزمین ایران در دو قرن اول مدنظر قرار گرفته است و لذا خواننده محترم صرفاً به‌سوی مطالعات ایران سوق پیدا می‌کند.

ثالثاً با اجتناب از کلی‌گویی و اشتغال یافتن بر کلیت تاریخ ایران، کوشش گردید تا فقط یک مقطع محدود و مشخص از تاریخ ایران که از حساسیت و اهمیت بسیاری برخوردار است نیز مورد بررسی موشکافانه قرار گیرد.

به همین دلیل در اثر حاضر سعی شده است تا تنها به رخداد‌های ولایت ایران در یک مرزبندی فرضی، آن‌هم به شکلی کاملاً مستند پرداخته شود؛ از سویی دیگر، در عباراتی کوتاه و با پرهیز از جمله‌آرایی و اطناب کلام و زیاده‌گویی تلاش شده است تا متنی روان و مختصر به خواننده ارائه گردد.

محدوده زمانی مورد بررسی در پژوهش حاضر نیز دربردارنده دو قرن یحییانگیز در تاریخ ایران را شامل می‌شود که ازسوی محققان به دو قرن سکوت، دو قرن شورش یا دو قرن طلایی تعبیر شده است. این نگرش‌های متفاوت و حتی متضاد حاکی از ناشناخته بودن این دوران از روزگار تاریخ ایران بعد از اسلام دارد. بنابراین مطالب این پژوهش از درگذشت یزدگرد سوم ساسانی در سال ۳۱ هجری آغاز می‌گردد و تا تثبیت و استقرار خاندان سامانی در منطقه خراسان بزرگ در سال ۲۰۴ هجری ادامه می‌یابد.

در همین‌جا بایسته و شایسته است تا از مسئولان محترم انتشارات گرانسنگ

امیرکبیر که دیگر کتاب‌های این حقیر را به چاپ رسانده‌اند، و هم اینک ضرورت انتشار این پژوهش را نیز دریافته و به چاپ آن مبادرت نموده‌اند، کمال سپاس و قدردانی را داشته باشم.

در پایان باید اذعان نمود که پژوهش مختصر و کم‌حجم حاضر، شاید در نخستین نگاه سطحی و کوچک به‌نظر رسد، لیکن صاحب‌نظران پهنه تاریخ ایران بر تلاش وافر نویسنده اذعان خواهند نمود. شاید این پژوهش که خامه‌ی آن طرح پژوهشی در دانشگاه آزاد اسلامی بجنورد بوده است را بتوان نخستین کرونولوژی مستند در تاریخ ایران برشمرد. با این حال مؤلف مدعی ارائه یک تحقیق خالی از نقص نبوده و اطمینان دارد که هیچ‌گاه از ایراد و اشکال خالی نیست و ادعای فقدان هرگونه ایرادی کاملاً از سر خامی است.

لذا از خوانندگان فرهاده استدعا می‌کنم تا با گوشزد کردن نواقص، حقیر را در تکمیل هرچه مطلوب‌تر این کتاب راهنمایی فرمایند.

جواد هروی

مشهد مقدس

۱۳۸۸